

พระพุทธรูปปางนาคปรก วิเคราะห์ข้อมูลและหลักฐานทางประวัติศาสตร์*

The Buddha-sculpture in the Posture of Naga-Prok : Analysis from Historical Evidence

สมิทธิพล เนตรนิมิตร**

Samiddhipol Natnimittra

อาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail : Ssmiddhipol_@hotmail.com

Received: November 30, 2021

Revised: December 11, 2021

Accepted: December 22, 2021

บทคัดย่อ

“นาค” คำที่มีความหมายต่างกันในประวัติศาสตร์อินเดีย และ ในตำนานวิทยาฮินดู ในประวัติศาสตร์อินเดีย นาคคือชนเผ่าผสมมกอล กำเนิดในที่ราบสูงประเทศอิหร่าน นาคในอินเดียเหนือเป็นสาขาของชนเผ่าอัสสุร ยกย่องอำนาจข้างฝ่ายมารดา นับถือลัทธิบูชา จัดอยู่ในกลุ่มทิเบต-พม่า นาคในอินเดียเหนือมีความสัมพันธ์กับพวกไซเทียน ปกครองกันอยู่ในแถบที่มีความขัดแย้งก่อนพุทธกาล ในตำนานวิทยาฮินดู นาคคืองูใหญ่ กินกบเป็นอาหาร อยู่ใต้บาดาล ฐานะมั่งคั่งร่ำรวย พระพุทธรูปปางนาคปรก คือ สัญลักษณ์ ที่ใครเห็นย่อมทราบว่าพระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ทั้ง ๒ วางซ้อนกันบนพระเพลา มีพญานาค(งูใหญ่)แผ่พังพานปกคลุมเบื้องบนพระเศียร เหตุการณ์นี้เล่าตามพุทธประวัติหลังการตรัสรู้ผ่านไปสี่ปดาห์ที่ ๒ สัญลักษณ์นี้ แพร่หลายในกลุ่มประเทศเถรวาท เช่น ศรีลังกา พม่า ไทย ลาว กัมพูชา

คำสำคัญ : พระพุทธรูป ; ปางนาคปรก

Abstract

“Naga” is a word that has different meanings between Indian history and Hindu mythology. In the history of India, the Nagas are a mixed Mongolian tribe whose original home was probably in highlands of Iran. In India they were a branch of the Asuras. They honored the power of mother and were in all probability a matriarchal people.

* บทความนี้ได้พัฒนามาจากหนังสือสารนิพนธ์ พุทธศตวรรษบัณฑิต ประจำปี ๒๕๖๔ พิมพ์เผยแพร่ ในพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระหว่างวันที่ ๘-๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๔

** รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร Assoc.Prof.Dr.Samiddhipol Natnimittra

They worshipped serpent cult. This tribe is classified as Tibeto-Burmese. The Naga tribes in northern India were of Scythic affinity and associated with the serpent totem. They were alive as an important race of men, occupied and ruled among themselves in the political conflicted territories at the time just before the Buddha's life. In Hindu mythology, the Naga is a large serpent that eats frogs, lives in the depths of the earth and have a wealthy position.

The Buddha-sculpture in the posture of the Naga-Prok is the symbol that anyone who sees this statue knows that is the image in the posture of sitting cross-legged, placing supine hands stacked on the top of knees. There are a large serpent spreading a roof over the top of the image head.

The incident appears in the legend of the Buddha's history after the second week of enlightenment. This symbol is widely known in Theravada lands such as Sri-Lanka, Myanmar, Thailand, Laos and Cambodia.

Keywords : Buddha-sculpture; posture of the Naga-Prok

ความนำ

พระพุทธรูปที่อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ทั้ง ๒ วางซ้อนกันบนพระเพลา มีพญานาคแผ่พังพานปกคลุมเบื้องบนพระเศียร มาจากคติในตำนานที่ว่า มีนาคราชมุขจินที่ออกจากที่อยู่ไปเฝ้ารอบพระวรกายพระพุทธรูปเจ้าด้วยขนาด ๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเหนือพระเศียรด้วยไม้ประสงคี่ให้อากาศหรือสัตว์ เช่น เหลือบยุงเบียดเบียน เมื่อรู้ว่าฝนหายปลอดเมฆ จึงคลายขนาดจากพระวรกาย จำแลงร่างเป็นมาณพ^๑ นาคราช ในที่นี้ คืองูใหญ่ นาคปรกคืองูใหญ่แผ่พังพานเหนือพระเศียรปกป้องฝน พิทักษ์คุ้มครองให้ประทับในที่ปลอดภัย

พระพุทธรูปปางนาคปรก(พระพุทธรูปนาคปรก)สื่อความหมายผ่านทางหนังสือจิตรกรรมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม เป็นต้น เป็นสัญลักษณ์ที่แม้จะไม่อธิบายก็สามารถเข้าใจมีอะไรแฝงอยู่เบื้องหลัง หรือว่าเหตุการณ์นี้เป็นเรื่องจริง

คำว่านาค มี ๒ ความหมาย ในประวัติศาสตร์อินเดีย นาคคือชนเผ่า ในตำนานวิทยานินดู นาคคืองู “ชื่อชนเผ่าหนึ่งอยู่ในบริเวณเทือกเขานาค ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย และทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศพม่า มีหลายสาขา ; นาคคืองูใหญ่มีหงอน เป็นสัตว์ในนิยาย”^๒

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๘, ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๘๙ ศาสนาเซน นาคราชธรณนทร์ แผ่พังพานเหนือเศียรพระปารศวนาถ J. Jain, in *Studies Early Jainism*, (New Delhi : Navrang, 1992) p. 132

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖) หน้า ๕๗๓

ชนเผ่ามาก่อนยุคพระเวทในอินเดียเหนือ เรื่องเก่าไม่เล่าก็ลืม

ชนเผ่ามาก่อนที่นี้จำกัดเพียงกลุ่มทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดียสัมพันธ์กับพระพุทธรูป เป็นที่มาแห่ง “นาคปรก” ข้อมูลศึกษาอาศัยคัมภีร์เป็นหลัก

มนุษย์เกิดมาในสภาพแวดล้อมต่างกันทำให้คิดไม่เหมือนกัน สิ่งแวดล้อมแม้มีอิทธิพลต่อชีวิตแต่ยังไม่เท่าการคิดเป็นหรือรู้จักคิด ในอดีตอินเดียได้ชื่อว่าเป็นบ้านหลอมมนุษยชาติ เป็นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์หลายความเชื่อหลายวัฒนธรรม ถ้ามาถึงอินเดียสมัย ๓-๔ พันปีขึ้นไปก็ต้องเป็นอินเดียตอนลุ่มน้ำสินธุ ถ้าเป็นอินเดียสมัยต้นพุทธกาล ก็อยู่ที่มัธยมประเทศ^๓ เมื่อย้อนกลับไปดูภูมิหลังก่อนยุคพระเวทในอินเดียเหนือ ยุคที่คนท้องถิ่น (อิเวาสี) ถูกทอดทิ้งรับใช้คนต่างแดนในถิ่นตัวเอง^๔ ผู้ชนมาจากภายนอกพร้อมด้วยความกดขี่และต่อรองการต่อสู้ขัดแย้งบันทึกเล่าในเทวสุรสงคราม ประวัติศาสตร์อินเดียที่คนยุโรปเขียนมักเริ่มจากอารยันในยุโรปเข้ามาปกครองสร้างวัฒนธรรมความก้าวหน้า น้อยคนที่จะเล่าเรื่องก่อนนั้น อารยธรรมอินเดียและประวัติศาสตร์อินเดียเกิดขึ้นต่างยุคต่างปกรณกรรมเริ่มในอินเดียเหนือจากชนเผ่าที่มีความเจริญก้าวหน้าคือมองโกล เป็นเผ่าผสม ดุร้าย (savage tribe) เรียกว่า นาคหรือนาคะ^๕ เป็นเผ่าดั้งเดิมเหมือนเผ่ายักษ์ ก่อนนั้นชนเผ่ามาก่อนอยู่ตามเทือกเขาในอิหร่าน บรรพบุรุษของนาคคือชนเผ่าสูรเข้ามาทางช่องแคบฮินดูกูช (Hindukush) ในอิหร่าน นาคยกย่องอำนาจข้างแม่ นับถือลัทธิการบูชา ใช้หอกเป็นอาวุธมีสัญลักษณ์เครื่องรางคล้ายแม่เบ็ญจเรียกว่าสวัสดิกะ จัดอยู่ในกลุ่มทิเบต-พม่า เมื่ออารยันเข้ามา แล้วไม่สามารถปรองดองพวกนาคจึงได้เป็นคู่ขัดแย้ง

ก่อนยุคพระเวท เป็นยุคชนเผ่า (organize ; tribes) กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถือธรรมเนียมปฏิบัติวิถีชีวิตและภาษาพูดเหมือนกัน นาคเป็นพวกผสมมองโกลกับชนท้องถิ่น อารยันคือเทวะ^๖ (เทพ) เป็นพวกเร่ร่อน พระอินทร์เป็นหัวหน้า ชอบดื่มน้ำโสม พวกที่อยู่มาก่อนอารยันคือสูร อารยันกับสูรเป็นพวกเดียวกันที่เรียกว่าพวกอินเดียยุโรป พระอินทร์กับสูรเป็นพี่น้องต่างบิดา ในคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์เซนอเวสตะของชาวอิหร่านกล่าวไว้คล้ายคลึงกัน แต่ว่าเป็นไปในอาการตรงกันข้าม ในคัมภีร์พระเวทเทพมีพระอินทร์เป็นหัวหน้า สู้รบกับสูรเสมอมา ในคัมภีร์เซนอเวสตะทำนองเดียวกัน แต่ตรงกันข้าม พระอินทร์เป็น

^๓ เสถียรโกเศศ, แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๑๕), หน้า ๓๔ คนจีนเรียกสินธุว่าซินตุ (Shintuh) คนเปอร์เซียเรียกฮินดู (Hindu) คนกรีกเรียกอินดี (Indies) แยกเป็นประเทศอินเดีย+ปากีสถานเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐

^๔ S.K. Biswas, *Buddhism the religion of Mohenjodaro & Harappa Cities*, (Calcutta : Sikha Biswas, 1999), pp. 29, 122 ยุคชนเผ่ามีระบบทาส(คนมีพันธะ) เมื่่ออารยันเข้ามามีระบบวรรณะ

^๕ DR. B.R. Ambedkar อ้างใน S.K. Biswas, *Ibid.*, p. 160

^๖ R.N.Mehta, *Pre-Buddhistic India*, (Delhi : Anmol Publications, 1985), p. 64

หัวหน้า เทพใจหายบ อสุรใจดี” ในอินเดียอสุรกับพระอินทร์สู้รบผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ “อสุรที่อาศัยอยู่ในมหาสมุทร พ่ายแพ้พระอินทร์ พวกเขามีฤทธิ์มียศ เป็นพี่น้องกับवासวะ”^๗ อสุรอยู่ในอินเดียก่อนอารยัน อสุรจึงเป็นบุพเทพ (บุพเทพ) ถูกอารยันป่าเถื่อนบุกทำลาย เทพนครคือเมืองของอสุร (อสุรนคร, อยุชฌบุรี) หัวหน้าอสุรคือเวปจิตติ มีธิดาชื่อสุชาดา หัวหน้าเทพคือพระอินทร์ มีธิดา ๔ นาง ได้แก่ อาสา ศรัทธา สิริ และหิริ พระอินทร์มอมเหล้าอสุรจับเท้าเหวี่ยงลงทะเล ประกาศชัยชนะเหนืออสุรในเทवासुरสงคราม^๘ อสุรเมื่อสิ้นอำนาจถูกพระอินทร์กดขี่ “หมู่เทพเจริญเต็มที่ หมู่อสุรเสื่อมถอยลง”^๙ พระอินทร์จึงได้เป็นทั้งจอมเทพ (อมราธิโป) ทั้งจอมอสุร (อสุราธิโป) เทพ (เทวะ, เทวี, เทพี) คือเทวดา คำรวมเรียกหญิงและชาย (เทโวเอว เทวดา อติธิปริสสาธารณเมต) แบ่งเป็นเทพฝ่ายที่เทิดทูนธรรมกับฝ่ายที่คอยจับผิด คุณธรรมที่ช่วยยกระดับชนเผ่าให้เป็นเทพเรียกว่า เทวธรรม ได้แก่ หิริและโอดตปปะ

กลุ่มชนเผ่า มี เทพ (เทวะ, เทวดา) อสุร ยักษ์ นาค ครุฑ คนธรรพ์ มนุษย์ นระ เป็นต้น

ผู้ชนะสงครามเรียกตนว่าอารยะ เทวดา บุโรหิต ฤาษี วิประ และ พรหมิน^{๑๐} แต่งนิทานยกย่องตนเองแล้วกดขี่ฝ่ายแพ้ นอกจากอสุรที่หมดสิ้นอำนาจ ชนเผ่ายักษ์ นาค ครุฑ ทานพ รากษส (อสุร) ทัสยุ (ทาส) คนธรรพ์ ปาณิ ปิศาจ มานุสยะ กิณนร นระ ฯลฯ ก็เช่นกัน ผู้ชนะอ้างตนว่าเกิดจากกระหม่อมหรือจากปากพระพรหม เพราะไม่สามารถปกครองพวกนาคจึงแตงว่านาคน่ารังเกียจน่าสะพรึงกลัว นาคเป็นงู (อหิชาติ ; animal character) กินกบเป็นอาหาร อยู่ใต้บาดาลใต้ปฐพีไกล่นรก คดีเรื่องนรก อยู่ใต้ปฐพี เช่น “แม่น้ำตโปทาไหลผ่านนรก ๒ ชุม เตือดพล่าน”^{๑๑} แม่น้ำตโปทา ณ ปัจจุบันคงสภาพตามธรรมชาติเป็นบ่อน้ำร้อน (Hot springs) ผุดขึ้นจากใต้ดิน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในรัฐพิหาร โลกของเทพ (เทวโลก) อยู่เบื้องบน โลกของมนุษย์อยู่เบื้องล่าง อารยันข่มนาคเหมือนข่มสมณะ เพราะสมณะมีสายสัมพันธ์กับพวกนาค อารยันแตงว่าอสุรเกิดจากขาอ่อนพระพรหม ชนเผ่ายักษ์รูปทรงไม่น่าดู ผิวไม่งามแคะแกร็น ต่ำเตี้ยพุงโตตาแดง เขี้ยวงอกปากคุดน่าสะพรึงกลัว กักขะหะสัมผัสหายาบ ชอบกินเนื้อดิบ ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง เช่น อยู่ป่าละเมาะ ต้นไม้ ภูเขาและเทวาลัย สมาคมยักษ์อยู่ในป่า

^๗ คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์เอกสารเนื่องในวาระครบ ๑๐๐ ปี พระยาอนุমানราชชน, ความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีและเทพนิยายสงเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗๒

^๘ ที. ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๙/๒๖๖ ; वासवःคือพระอินทร์ เทพยอดนิยม(favorite popular god) ของอารยัน

^๙ เทवासुरสงครามเล่าเป็นตอน ๆ พัดกันแพ้-ชนะ ดู ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๖๙/๓๙๓, ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๑/๓๑/๒๙๑

^{๑๐} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๘๒/๒๑๓.

^{๑๑} S.K. Biswas, Ibid., p. 26.

^{๑๒} วิมหา.(ไทย) ๑/๒๓๑/๑๖๔ ; ชนเผ่าในสังยุตตนิกาย เช่น เทวดา เทวบุตร พรหม สักกะ ยักษ์ นาค สุปันณ ๗

หิมพานต์ กุเวรดุแลสมาคมยักษในอุตรกรูทวิป ยักษ์จำนวนมากอาศัยในกรุงกบิลพัสดุ์ ภูเขาหิมพานต์ ภูเขาสาตาคีรี ภูเขาเวสสามิต ภูเขาเวปุลละ^{๑๓} ครุฑคือพวกนั้บถือนกใหญ่ เช่น แร้งหรือเหยี่ยว คนธรรพ์ พวกเขี้ยวขาอุขั้บร้องเล่นดนตรี ปีศาจร่างกายสกปรกชอบคลุกฝุ่นจึงเรียกว่าผีปีศาจ นระ (นรชน) บุคลิกดี ขยันเอาการเอางาน กินนรใช้ผ้าฝืนน้อยห้อยหูเป็นสัญลักษณ์ นิสัยหวาดระแวง เผ่าที่เป็นแบบอย่างเผ่ามาตรฐาน (อุกกุฏตตนิทสสน) คือ มนุษยะ (Manusya ; มานุสา, มนุษย์) รูปร่างน่าทึ่งนานาเลื่อมใส มีสามัญสำนึก จิตใจสูง มนุษย์เป็นเผ่าพิเศษฝึกตนเองได้ ธรรมของมนุษย์ ได้แก่ มนุษยธรรม ธรรมที่เหนือมนุษย์ได้แก่อุตรมนุษยธรรม ประมุขของมนุษย์ คือ ราชา^{๑๔} สำนวนว่าเทวดาและมนุษย์ จึงใช้คู่กัน เช่น เป็นเทวดาหรือมนุษย์ .. เป็นครูของเทวดาและมนุษย์.. เพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ ฯลฯ มีคนถามพระพุทธเจ้าว่าเป็นชนเผ่าอะไร (เทวดา คนธรรพ์ ยักษ์ หรือ มนุษย์) ทรงตอบว่าพระองค์ไม่ใช่พวกนั้น พระองค์คือพุทธะ การคัดเลือกผู้เข้ามายังสังคมสงฆ์ ถ้ามหาผู้้นั้นว่าเป็น (เผ่า) มนุษย์ใช้ใหม่ (มนุสฺโสสิ) เพื่อจะให้ยืนยันว่าเป็นเผ่ามนุษย์ เผ่าที่พัฒนาตนได้ นาคินิสัยต่างจากมนุษย์ โกรธและดุร้าย ไม่มีความพร้อมเท่ามนุษย์ นาคเป็นอเหตุกสัตว์ พระวินัยจึงไม่อนุญาตให้อุปสมบทชนเผ่านาค ที่เล่าว่า “วิหารทั้งหลังเต็มไปด้วยงู”^{๑๕} นั้นเป็นตำนานวิทยาอินดู

อนึ่ง ภาษาเป็นภาพสะท้อนยุคสมัย พวกอารยัน (พรหม, เทวดา) และที่ไม่ใช่อารยัน (อสูร, ยักษ์, นาค, ครุฑ ฯลฯ) คำเรียกสืบกันมา ธรรมกิติพรหมกิติ คำที่เป็นค่านิยมทางจริยะ ความหมายด้านบวก หมายถึง ดี เลิศ ประเสริฐ (ธมโม หิ เสฏฐัญญเณ พรหมมาติ วุจจติ) พรหมเป็นชื่อพระตถาคต^{๑๖} ท่านกล่าวว่า ในเบื้องต้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือนระ เป็นมนุษย์ด้วยกรรม ต่อมาคือเทพสูงสุด เป็นยิ่งกว่าเทพด้วยอริยชาติ เรียกพระองค์ว่านรเทพ (นรเทวะ)^{๑๗} เทพชื่อนี้โยงไปดึกดำบรรพ์เมื่อยังไม่รู้ปรากฏการณ์ธรรมชาติ สำคัญว่าผู้วิเศษ (เทพ) บันดาล คำว่าสัตว์ (sattva) เดิมคือ true being เป็นไวพจน์ของพุทธิ ท่านจึงใช้โพธิสัตว์บ้าง มหาสัตว์บ้าง ปัจจุบันความหมายเปลี่ยนไป คำว่าภูต, สัมภเวสี, โอบปาติกะก็เช่นกัน

พระอินทร์เมื่อรบชนะคนท้องถินตั้งอารักขาไว้ ๔ ทิศ ตั้งหัวหน้าคนธรรพ์ชื่ออตรฐให้ดูแลด้านทิศตะวันออก หัวหน้ากุมภภัณฑ์ชื่อวิรุพหกให้ดูแลด้านทิศใต้ หัวหน้านาคชื่อวิรูปกษให้ดูแลด้านทิศตะวันตก หัวหน้ายักษ์ชื่อกุเวร หรือเวสสุวัณให้ดูแลด้านทิศเหนือ^{๑๘}

^{๑๓} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๓๕/๒๖๒ ; เสนาบดียักษ์ มหาเสนาบดียักษ์ (ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๘๓/๒๓๑)

^{๑๔} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๔๐๐/๔๙๙ ; มนุษย์กับนระ(นรชน)สถานะไม่ต่างกัน จึงมี มนุษยธรรม, สาธุธรรม

^{๑๕} วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๑๑/๑๗๖.

^{๑๖} ชุ.พุ.อ. ๑๗ ; “พรหมมาติ โข ภิกขเว ตถาคตสเสต อธิวจนั” ในพระสูตรคือ พราหมณ์ (ม.ม. ๑๒/๒๕๑/๒๑๓)

^{๑๗} ชุ.เถร.อ.(ไทย) ๒/๔๐/๓๒๒-๒๓.

^{๑๘} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๓๖/๒๖๔, R. N. Mehta, Ibid., p. 324.

นาคในอินเดียเหนือปกครองตนเองในแถบที่มีความขัดแย้งก่อนพุทธกาล พญานาค (หัวหน้าชนเผ่านาคะ : King of Nagas ; Chief of Nagas) ชื่อมหาทัตทหะอาศัยในเทือกเขาหิมาลัย พญานาคชื่อวรุณอาศัยทางใต้แม่น้ำยมุนาเมืองโกสัมพี พญานาคชื่อปณฺฑระและพญานาคชื่อจัมเปยยะอาศัยในเขตแคว้นอังคะติดกับแคว้นมคธทางใต้แม่น้ำจัมปาพญานาคชื่อทโยชนะอาศัยในแคว้นมคธ พญานาคชื่อมหาทัตทหะสมรสกับนางสมุททชาติดาเจ้าเมืองกาสิ ก่อนหมดอำนาจผู้นำของกาสิได้เป็นพันธมิตรกับพวกนาคในแคว้นอังคะ^{๑๙} (ในรัฐทมิฬ มีเกาะนาค คือ นาคีทีปะ)

นาคในตำนานคืองูใหญ่ จำแลงร่างได้ เนรมิตวัตถุสิ่งของได้ ตัวเป็นคนศีรษะเป็นงู อาศัยบนพื้นดิน บนภูเขา ใต้แม่น้ำ ใกล้ทะเล มีที่อยู่เรียกว่านาคพิภพ หรือใต้บาดาล บรรยายว่าที่อยู่ของพญานาคสังขปาละ ไม่มีกรวด ไม่มีฝุ่น โรยทราย ดินอ่อนนุ่มสีเหมือนแสงอาทิตย์ยามใกล้รุ่ง (ดินสีอรุณ) ปลุกหญ้าสีปีกแมลงทับ มีสระโปกขรณี ดอกบัวหลากหลาย ป่ามะม่วง ปราสาท^{๒๐} ดวงตาของพญานาคจัมเปยยะสีแดงเป็นประกาย ประดับตกแต่งสวยงาม ตัดผมโกนหนวด ขโลมลูบไล้ด้วยจُرณแก่นจันทร์แดง อยู่ในแคว้นอังคะกับแคว้นมคธทางใต้แม่น้ำจัมปา^{๒๑} พวกนาคมีความรุ่งเรืองก้าวหน้ามั่งคั่งร่ำรวยอัญมณี มีเครื่องดนตรีขนาดใหญ่คือพิณวิปญจิกาและพิณมกรมุข ชุมชนพวกนาคอยู่ในโกคนคร^{๒๒} ราชธานีหรือทิวตินคร เป็นต้น

ก่อนพุทธกาล ชนเผ่านาคมี ๔ ตระกูลใหญ่ ได้แก่ วิรูปักษ์, เอรापณะ, ฉัพยาบุตร และ กัณฑาโคตมกะ^{๒๓} ความโกรธและดุร้ายเป็นนิสัยพวกนาค พญานาควรุณสรรเสริญความอดทนไม่ตอบโต้ ไม่โกรธเคืองต่อผู้ที่นำจะโกรธ^{๒๔} ความอดทนนี้เรียกว่าอริวาสสนขันติ เป็นข้อหนึ่งในโอวาทปาติโมกข์ พญานาคภริที่ตคืออสรพิษ อยู่ใต้ทะเล บำเพ็ญสมณธรรม^{๒๕}

ชนเผ่านาคกับพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์

พระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์ ในที่นี้หมายถึงพระโคตมพุทธเจ้า

ท่ามกลางบริบทสังคมไม้เบื่อไม้เมา การอนุรักษคำสอนจำเป็นต้องรับเอาลัทธิอื่นเข้ามาห่อหุ้ม ต้องใช้เครื่องมือคือภาษาที่เรียกว่ากวีภาษิต กรณีพวกนาค เป็นทั้งงูและชนเผ่า สะท้อนว่าอำนาจเป็นใหญ่ในโลก ผู้ชนะสงครามสร้างวัฒนธรรม เขียนวรรณกรรมแข่งข่มผู้แพ้

^{๑๙} R. N. Mehta, Ibid, p. 63.

^{๒๐} ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๗/๕๒๔/๔๕๓ ; แม่น้ำ ทะเล เป็นแหล่งเกิดความเจริญก้าวหน้ามาตั้งแต่โบราณ

^{๒๑} ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๗/๕๐๖/๑๔๔.

^{๒๒} พระพุทธเจ้าตรัสมหาปเทศ ณ โกคนคร ใกล้กรุงปาวา (ที. ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๗/๑๓๔)

^{๒๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๑/๑๔, ชุ ชา อ (ไทย) ๓/๒๐๓/๑๗๔

^{๒๔} ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๑๐/๕๔๓/๒๔๔ ; พวกนาคสรรเสริญการไม่โกรธเหมือนพุทธศาสนา (นิกโกธเน พุทธสาสนเน)

^{๒๕} ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๑๐/๕๔๓/๒๔ ; นาคบำเพ็ญสมณธรรม พัทธกษผู้ประพฤติสมณธรรม

เมื่ออดีตดาบสเข้าเยี่ยมพระกুমารสีหัตถะ หลายชนเผ่าเข้าเยี่ยมพร้อมกับชนเผ่า นาค พวกนาค มีความยินดีที่ผู้นำศากยะที่เป็นมงโกลดด้วยกันมีทายาทเข้าไปอวยพรโปรดอมณฑลารพแสดงความเคารพ^{๒๖} การอวยพรเป็นจารีตที่พวกนาคปฏิบัติกับพระพุทธเจ้าอื่นในอดีต^{๒๗} พวกนาคหวังให้ทายาทศากยะกอบกู้อิสรภาพให้แก่พวกเขา ต่อมาพระสีหัตถะเมื่อบรรพชาทรงดำเนินไปแถบที่อยู่ของชนเผ่าที่มีสายสัมพันธ์กับพวกนาค ตั้งแต่แคว้นวัชชี(นาคตัจฉกะ นาคกัมพละ นาคอัสดร) แคว้นอังคะ จนถึงแคว้นมคธ ที่มีราชคฤห์เป็นเมืองหลวง เป็นเมืองนาคที่ไม่ส่งเสริมการทำบาป มคธไม่ใช่ปาปภูมิ ปลายพุทธกาลเมื่อปริณิพพานทรงดำเนินไปยังถิ่นนาคคือกุสินารา กุสินาราในอดีตคือกุสาวดี ผู้สร้างเมืองเป็นโอรสของรามกับเจ้าหญิงเผ่านาคชื่อปทุมวดีหรือกมุทวดี (Kumudvati)^{๒๘} มีสายสัมพันธ์กับผู้นำแคว้นโกศล ในตำนานพุทธประวัติ พญานาคคาหะนอนฝ้าถาดทองอยู่ภายใต้แม่น้ำเนรัญชรา ถาดลอยทวนกระแสแม่น้ำเข้าไปถึงที่อยู่นาคราช กระทบถาดเครื่องบริโภคของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ เสียงดังกรีกกรางซ้อนถาดเหล่านั้น^{๒๙} “เมื่อวานมีพระพุทธเจ้าอุบัติหนึ่งองค์ วันนี้อุบัติอีกหนึ่งองค์” กล่าวสดุดีเสร็จแล้วดำเนินไปนาคพิภพนอนเอามือปิดหน้า^{๓๐} พญานาคเฮอร์กปัตต์แต่งเพลงขับปริศนา เพื่อสืบบว่าพระพุทธเจ้าอุบัติแล้วหรือไม่^{๓๑} คราวประทับ ณ ป่ามทวันเขตกรุงกบิลพัสดุ์ เผ่าเทพและเผ่ายักษ์เผ่านาค เผ่าอสูร มาประชุมเยี่ยมเยียนชุมนุมเยี่ยมเยียนพระพุทธเจ้าและหมู่ภิกษุ^{๓๒} คราวเกิดทุพภิกขภัยชาวบ้านกินเนื้องูและนำไปถวายภิกษุ พญานาคสุปัสสะเข้าไปกราบทูลว่านาคที่ไม่ศรัทธาไม่เลื่อมใสมีอยู่ พวกนั้นพึงเบียดเบียนภิกษุได้แม้ด้วยเหตุเพียงเล็กน้อย^{๓๓} เพราะฉะนั้น ภิกษุอย่าฉันทนเนื้องู เพราะจะถูกพวกนาคที่บูชางูและไม่มีศรัทธาทำร้ายได้ ก่อนพุทธปรินิพพาน ๑ ปี เจ้าชายวิฑูทกะบุกเข้า ย้ายยี่สิบศกยวงศ์ควบคุมเจ้ามทานามบังคับให้ร่วมเสวยอาหาร เจ้ามทานามทรงรังเกียจหาวิธีหลบหนีไป

^{๒๖} เหตุการณ์นี้ในอรรถกถา ไม่มีหัวหน้าชนเผ่านาค

^{๒๗} E. W. Re. ed., *Sacred Books of the East*, (New Delhi : Asian Educational Services,1978), p. 296

^{๒๘} “..ที่พม่าเรียกว่านาค..พวกผู้ชายมีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียด แต่พวกผู้หญิงซึ่งเป็นบุตรสาวมักจะไม่ใช่เห่เหตุนี้จึงมีเรื่องว่าชาวอินเดียหรือชาวชาติอื่นที่เข้ามาอยู่ใหม่ มักได้ลูกสาวรากษสหรืออสูรหรือลูกสาวพญานาคเป็นภรรยา เรื่องกษัตริย์ได้ธิดานาคเป็นภรรยา จึงมีทั่วไปในตำนานตอนต้นของชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน และพวกที่สืบเชื้อชาติมาจากการผสมพันธุ์นี้ กล่าวตามตำนาน จึงมักได้เป็นใหญ่ปกครองประเทศนั้น ” (เสถียรโกเศศ, *แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ*, หน้า ๑๘๒)

^{๒๙} ขุ.พุทธ.อ.(ไทย) หน้า ๑๔.

^{๓๐} ขุ.พุทธ.อ.(ไทย) หน้า ๑๔.

^{๓๑} ขุ.ธ.อ. ๒/๑๕๐/๑๗๕.

^{๓๒} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๓๑/๒๕๙.

^{๓๓} วิ.ม.(ไทย) ๔/๒๘๑/๘๕.

อยู่กับพวกนาค^{๑๔} เจ้ามานามคู้นเคยกกับพวกนาค เพราะทรงมีธิดาชื่อว่าสภขัตติยาเกิดจากทาสีชื่อนาคมณฑาที่เป็นชนเผ่านาค ภายหลังการถวายพระเพลิงหัวหน้าชนเผ่านาคโกลิยะในรามคาม และหัวหน้าชนเผ่านาคในแคว้นกลิงคะขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุนำไปบรรจุในพระสถูป^{๑๕}

การแต่งตัว ประดับตกแต่งที่อยู่ โถงมโถงหนวด สวมเกราะ ถือธนู โล่หนัง ขั้วร้อง ประสานเสียง ประคอง ฟ้อนรำ โปรดอกไม้ เป็นกิริยาคนไม่ใช่กิริยาสูง แล้วเหตุใดจึงว่านาคคือสูง อย่างไรก็ตาม นาค (นาคะ) เป็นชื่อแพร่หลายในอินเดียเหนือ ใช้กับบุคคล สถานที่ ภาษา เช่น วงศ์สี่สุนาท ของพระเจ้าพิมพิสาร ชื่อเมืองนาคสหระ (หัตตินาปุระ) นาคปุร์ นาลันทา (Naka + Nanda) ตักสิลา (Naka+Takshaka) ชื่อบุคคล เช่น นาคเสน นาคารชุน ทิงนาคะ ชื่ออักษรคือนาครี(Naka+Lipi) (เทวนาครี) เป็นต้น

นาคกับอารยันในประวัติศาสตร์อินเดียเป็น Rival groups ในยุคปตัญลีความขัดแย้งเป็นไปเหมือนพฤติกรรมหนูกับแมว เหมือนงูกับพังพอน ความขัดแย้งก่อนนั้นคือสงครามศาสนาครั้งแรก (First Crusade) เกิดในอินเดียเมื่อหลายพันปีมาแล้ว^{๑๖} เรื่องนี้เป็นปัญหาภายในของอินเดีย เป็นบริบทสังคมที่มีผลต่อการเขียนคัมภีร์ คัมภีร์อังกเทพ (เทวดา) ทั้งสมมติเทพ อุปัตติเทพและวิสุทธิเทพ เทพหรือเทวดาได้แก่ปัญญาชน มีหลายระดับ “คำว่าเทวดามีอยู่ ชื่อที่สมมติในโลกด้วยคำศัพท์ที่สูง”^{๑๗} เทวดาไม่ได้มีอิทธิพลเพียงคนอินเดีย พระไตรปิฎกระบุปัญญาชนชั้นเทพ ชั้นพรหม ในเทวดาภายิต สักกสังยุต พรหมสังยุต เป็นต้น

ชนเผ่านาคกับพระพุทธเจ้าก่อนยุคประวัติศาสตร์

พระพุทธเจ้าก่อนยุคประวัติศาสตร์ ในที่นี้ ได้แก่ พระพุทธเจ้าอื่นก่อนพระโคตมพุทธเจ้า

พระนามของพระพุทธเจ้าอื่นก่อนยุคประวัติศาสตร์ปรากฏในพระไตรปิฎก ชนเผ่ายกษัตริย์กับชนเผ่านาคที่พบเห็นพระพุทธเจ้าอื่น มี ขรทราฐิกยักษ์ พญานาคอดุลละ พญานาคมารุจิ พญานาคนรินทร์ เป็นต้น ซาดกเล่าว่า นกยงบุชาพระพุทธเจ้าอื่นในอดีต^{๑๘} สะท้อนว่ามีพระพุทธเจ้าอื่นมาก่อนพระโคตมพุทธเจ้า สมัยพุทธกาล พระสารีบุตรอัครสาวกผู้เป็นทหารฝ่ายธรรมและพระอานนทผู้เป็นอุปัฏฐาก เป็นพหูสูตเป็นผู้ใกล้ชิดระดับผู้บริหารสงฆ์ ปราบภถึงพระพุทธเจ้าอื่นในอดีต พระสารีบุตรถามการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้าอื่น ๆ คือ พระวิปัสสี พระสิขี พระเวสสภู พระกกุสันธะ พระโกนาคมณะ

^{๑๔} พุ.ธ.อ. ๑/๓๕/๒๓๒.

^{๑๕} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๔๐/๑๘๐ ; “นครกะ” นิคมศากยะ ชื่อนี้สัมพันธ์กับนาค (นคร, นาครา)

^{๑๖} S.K. Biswas, Ibid., p. 161.

^{๑๗} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๔๘๕/๖๑๓ ; (อุจเจน สมมตฺ โข เอตฺ ภารทวาช โลกสมฺ, ยทิทํ อตฺถิ เทว)

^{๑๘} พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๑๕๙/๓๘.

พระกัสสปะ^{๓๙} พระอานนท์ถาถามการประทานพระโอวาท^{๔๐} พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่ามีพระสถูปที่สร้างสมัยพระกัสสปพุทธเจ้า^{๔๑} สมัยพระเจ้าอโศกพบพระสถูปพระโกนาคมะ^{๔๒} หลวงจีนฟาเหียน (Fahien) บันทึกเล่าถึงพระพุทธรูปเจ้าอื่นในอดีต^{๔๓}

ไม่ว่ายุคประวัติศาสตร์หรือก่อนนั้น พระประวัติพระพุทธรูปเจ้าผ่านขั้นตอนกระบวนการทางสังคม ทั้งภัยสงครามทั้งภัยพิบัติ เช่น ทุพภิกขภัย นอกจากคัมภีร์แล้ว ยังต้องอาศัยความรู้ที่ผู้รู้ได้ศึกษาเป็นแนวทางไว้ พระสูตรที่เป็นแบบอย่างในการเล่าพุทธประวัติคือ มหาปทานสูตร^{๔๔} (สูตรต้นตราขสูตร) เล่าเรื่องพระพุทธรูป ๗ พระองค์ ในพุทธวงศ์^{๔๕} เล่าพระประวัติรวม ๒๔ พระองค์ พระวิปัสสีพุทธเจ้า ทรงเกิดก่อนพระโคตมพุทธเจ้านานนับพันปี ทรงชนมายู่นาน ในยุคพระวิปัสสี นั้น ยกย่องการประพาศธรรม การประพาศธรรมมาเสมอ การทำกุศลการทำบุญ การไม่เบียดเบียนและการอนุเคราะห์ช่วยเหลือว่าเป็นวิถีชีวิตของสาธุชน พระพุทธรูปเจ้าทรงเล่ามหาปทานสูตรด้วยพระองค์ คนรุ่นหลังมีมิติแตกต่างกัน บ้างก็ว่าพระพุทธรูปเจ้าในอดีตเป็นแนวคิดในยุคหลัง บ้างก็ว่าพระพุทธรูปเจ้าทั้ง ๗ มาจากเรื่องดาวนพเคราะห์ทั้ง ๗ บ้างก็ว่าพระพุทธรูปเจ้าทั้ง ๗ มาจากเรื่องนักษัตรทั้ง ๗ ของกรีกโบราณ

พระพุทธรูปเจ้าอื่นสืบทอดจากอารยธรรมอินเดียเหนือก่อนยุคประวัติศาสตร์เคลื่อนย้ายมาทางตะวันตกและตะวันออก แหล่งอารยธรรมปัจจุบันตั้งอยู่ ณ เมืองละฮอร์ประเทศปากีสถาน เป็นชุมชนคนสันโดษผู้รักวิชาสัจจวาจา ผู้แสวงหาความดีคือฤๅษี หรือ โยคี (อิสโยติ พุทธาทโย) ชุมชนย้ายมาทางกบิลพัสดุ์ จัมปาและราชคฤห์ ชุมชนนี้ได้แก่พระพุทธรูปศาสนา พระศากยมุณีเป็นศาสดาองค์ท้ายสุด (สภยมุณีปริโยสานา) เป็นฤๅษีองค์ที่ ๗ ของฤๅษีอื่น ๆ (อิสินี อีสิสตโตโม) การกล่าววาทจาสัจยัตริศความจริงเป็นคำเรียกพระพุทธรูปเจ้าผู้สอนให้ก้าวไปในสัจจะ (สัจจปรกโม) เป็นยุคสังฆธรรมก่อนยุคพุทธธรรม

^{๓๙} วิมหา.(ไทย) ๑/๑๘/๑๐.

^{๔๐} ขุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๑๕๑/๒๒๑.

^{๔๑} เช่น ขุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๑๕๖/๒๓๘.

^{๔๒} L.M. Joshi ให้อ่านบทความของ A.S. Geden's เรื่องโกนาคมุณี ใน The Encyclopedia of Religion and Ethic, III, p. 644 (L.M. Joshi, **Discerning the Buddha**, New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1983 p. 47)

^{๔๓} James Legge, **A Record of Buddhistic Kingdoms 2nd**, (New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1991), p. 63

^{๔๔} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๖-๙๔/๑๐-๕๖, ส. นิ. (ไทย) ๑๖/๔-๑๐/๑๐-๑๖.

^{๔๕} ขุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑- /๕๕๓-๗๒๖.

พระพุทธเจ้าในพุทธวงศ์

“วงศ์” (วังสะ) แปลว่าชื่อไม้ไผ่ ชื่อนี้ใช้กับคนที่เกิดในตระกูลที่สืบกันมา พุทธวงศ์ ได้แก่ วงศ์พระพุทธเจ้า หมายถึง พระพุทธเจ้าที่มีสืบมา นอกจากพุทธวงศ์ มี พุทธตันติ พุทธประเพณี พุทธธรรมดา หมายถึง ระเบียบ แบบแผน ประเพณี เรื่องธรรมดาของพระพุทธเจ้า ได้แก่ จาริตประเพณี และคำสอนที่สืบทอด เช่น ความอดทนอดกลั้น ไม่เบียดเบียน รู้ประมาณการบริโภค อยู่ในที่สงัด ในพุทธวงศ์แบ่งช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งสูญสิ้นจนมีพระพุทธเจ้าองค์ใหม่ ช่วงไม่มีพระพุทธเจ้า เรียกว่าพุทธันดร จนกระทั่งพระพุทธเจ้าองค์ใหม่อุบัติ แบ่งไว้ ๕ ระยะเวลา เรียกว่ากัป มี ๑. สารกัป ๒. มัณชลกัป ๓. วรกัป ๔. สารมัณชลกัป ๕. ภัทรกัป ช่วงที่ ๑.-๔. (สารกัป - สารมัณชลกัป) พระพุทธเจ้า มี ๑๘ พระองค์ พระบิดาคือนักรบและราชา ช่วงที่ ๕ (คือ ภัทรกัป, ภัททกัป, สุนทรกัป) กัปที่รุ่งเรือง กัปที่ก้าวหน้า พระพุทธเจ้ามี ๕ พระองค์ เป็นช่วงที่พราหมณ์ครองอำนาจ พระพุทธบิดาเป็นพราหมณ์ เว้นพระโคตมพุทธเจ้าบุคคลในประวัติศาสตร์ ยังมีหลักฐาน ได้แก่ พุทธสถานและบุคคลสำคัญร่วมสมัย พระพุทธบิดาไม่ใช่พราหมณ์แต่เป็นชนเผ่านักรบ

การกำหนดอายุมนุษย์เป็นตัวเลขว่ากี่ปี ประมาณอายุว่าเท่าไร อย่างนี้เรียกว่ายุค ยุคและกัปรวมเข้าด้วยกันเป็นอายุกัป ช่วงที่ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นสูญกัปคืออายุกัปที่ว่าง หากมีพระพุทธเจ้าเป็นอนุสูญกัปคืออายุกัปที่ไม่ว่าง พระพุทธเจ้าในอนุสูญกัปมี ๒๕ พระองค์^{๕๖} ได้แก่

๑. พระทีปังกร	๒. พระโกณฑัญญะ	๓. พระมังคละ
๔. พระสุมนะ	๕. พระเวตตะ	๖. พระโสภิตะ
๗. พระอินมทัสสี	๘. พระปทุมะ	๙. พระนารทะ
๑๐. พระปทุมุตตระ	๑๑. พระสุเมธะ	๑๒. พระสุชาตะ
๑๓. พระปิยทัสสี	๑๔. พระอัทธทัสสี	๑๕. พระธัมมทัสสี
๑๖. พระสิทธัตถะ	๑๗. พระติสสะ	๑๘. พระปุสสะ
๑๙. พระวิปัสสี	๒๐. พระสิขี	๒๑. พระเวสสภู
๒๒. พระกุกสันธะ	๒๓. พระโกนาคมนะ	๒๔. พระกัสสปะ
๒๕. พระโคตมะ		

(พระพุทธเจ้าลำดับที่ ๑๙.-๒๕. พระนามปรากฏในมหาปทานสูตร) บางพระองค์ชนมายุยืน บางพระองค์ชนมายน้อย “ทั้ง ๒๘ องค์ เกิดในชมพูทวีป”^{๕๗}

^{๕๖} มติหนึ่งว่า “previous Buddhas” แต่งขึ้นแข่งติดถักของศาสนาเซน แสดงระบบจักรพรรดิที่สืบมา มติหนึ่งว่าพุทธวงศ์แต่งภายหลังมหาปทานสูตร

^{๕๗} S. K. Biswas, Ibid., p. 34. นักเขียนพราหมณ์ (Brahmnical writers) ทำชาวพุทธสับสนเรื่องพระพุทธเจ้าอื่น ๆ พระพุทธเจ้าอื่นไม่ใช่อดีตชาติของพระโคตมพุทธเจ้า

มติของพระอรรถกถาจารย์ : หากพระพุทธรูปองค์ใดไม่มีที่มาเช่นเมืองประสูติ ไม่มีบิดามารดา ประชาชนจะสำคัญว่าพระองค์ไม่ใช่มนุษย์ ปาฏิหาริย์ของผู้ไม่ใช่มนุษย์จึงไม่แปลก เมื่อคิดอย่างนั้นจะไม่เชื่อ เมื่อไม่เชื่อก็จะไม่รู้ตาม การอุปบัติของพระพุทธรูปเจ้าจะไม่มีประโยชน์ ศาสนาก็ไม่ใช่ นียยานิกะ ดังนั้น การเล่าพุทธประวัติต้องเล่าเป็นขั้นตอนเช่นแหล่งที่มาเกิด^{๔๘} ชื่อและตระกูลของพระพุทธรูปเจ้าอื่น ทุกวันนี้บัณฑิตยังกล่าวอยู่ ชื่อและตระกูลจึงไม่ทรุดโทรม (ไม่สูญหาย) แม้เวลาผ่านไปนาน ชื่อและตระกูลไม่ปรากฏ แต่สภาวะทรุดโทรมไม่มี^{๔๙} สัตบุรุษในกาลก่อนคือในภัทรกัปนี้มีพระกัสสปทสพล เป็นต้น หรือก่อนนั้นอีกคือพระเวสสภู เป็นต้น^{๕๐} พระโพธิสัตว์อื่น ๆ พิจารณาปัจจัยการจึงได้เป็นพระพุทธรูป องค์ต่อมาดำเนินตามทางที่องค์ก่อนทรงดำเนินไป เหมือนเมื่อฝนตกในปฐมกัปน้ำฝนก็ไหลบ่าไปตามทางที่น้ำเคยไหลมาแล้ว^{๕๑}

พระพุทธรูปเจ้าตรัสพุทธวงศ์ท่ามกลางหมู่พระญาติ^{๕๒} สวากส่วนใหญ่ตั้งความปรารถนาต่อพระพักตร์พระพุทธรูปเจ้าอื่น ความมักน้อย ความเพียรในอธิจิต การไม่เบียดเบียน สืบทอดมาจากพระตันหังกรพุทธรูปเจ้า เป็นจาริตพระสงฆ์ในอริยวงศ์^{๕๓}

ตำนานพุทธประวัติเล่าว่า ก่อนมาเกิดในมนุษย์โลก ทรงเป็นโพธิสัตว์อยู่ในภพดุสิต ขณะประสูติเหล่าเทพที่พราหมณ์เคารพเฝ้ารอคอยต้อนรับ การประสูติมิใช่เพื่อปราบยุคเข็ญอย่างผู้อวดแต่มาเพื่อชนสัตว์โลก (โลกนิตถรรณตถาย) พระประวัติของพระโคตมพุทธเจ้าเล่าเหมือนในมหาปทานสูตร (มหาปทาน อาคตนเยน) แม้เล่าวิธีพราหมณ์แต่แทรกคำสอนพุทธ เรื่องเล่าจากความจำ ซ้ำกันก็มี หายไปก็มี คำสอนที่ว่ามีแล้วกลับไม่มี ภาวะที่สิ่งทั้งปวงไม่ถาวร สืบมาจากอารยธรรมสินธุ (เขตปัญจาบ + ปากีสถาน)

วัฒนธรรมฮาร์ปปาในสินธุคือที่มาแห่งพระพุทธศาสนาดังที่นักภารตวิทยากล่าวไว้ :-

วัฒนธรรมฮาร์ปปาเป็นหลักฐานโยงุมิหลังพระพุทธศาสนาในยุคนี้^{๕๔} วิธีสมณะย้อนไปต้นอารยธรรมสินธุ^{๕๕} รูปปั้นโยคีมีเคราแต่งตัวเปิดไหล่ขวา พบที่โมเหินโจดาโร ครองผ้าเฉวียงบ่าเหมือนวิธีครองผ้าของพระโคตม^{๕๖} พระพุทธศาสนาเผยแผ่ขยายสืบทอดจากอารยธรรมสินธุ^{๕๗} ศาสนาพุทธและ

^{๔๘} ขุ.พุทธ.อ.(ไทย) หน้า ๒๔๓.

^{๔๙} ส.ส.อ.(ไทย) ๑/๗๖/๑๕๖-๗.

^{๕๐} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๕/๔๒๔/๓๓๔.

^{๕๑} ส.นิ.อ.(ไทย) ๒/๕-๑๐.

^{๕๒} ขุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๑๓๘/๑๕๔.

^{๕๓} อจ.ทุก.อ.(ไทย) ๒/๒๘/๔๒๒.

^{๕๔} C.H. S., *Buddhism*, (London : The Epworth Press,1952), p.56.

^{๕๕} A.K. Warder, *Indian Buddhism* 3th, (Varanasi : Motilal Banarasidass Publishers,1991), p. 39

^{๕๖} S.K. Biswas, *Ibid*, p. 131.

^{๕๗} E. Wilson Re. Ed. *Sacred Books of the East*, *Ibid*., p. 293.

ศาสนาไซนันั้น แน่นอน มิใช่ศาสนาฮินดูหรือแม้แต่เป็นศาสนาในสังกัด “เวทิกธรรม” ก็ไม่ใช่ แม้กระนั้น ศาสนาทั้งสองนี้ก็อุบัติขึ้นในอินเดีย^{๕๘}

นาคและอารยัน สมณะและพราหมณ์

นาคและอารยันเกี่ยวข้องกับสมณะและพราหมณ์ ลาล มณี โชคศรี กล่าวความไม่ลงรอยนี้ว่า พราหมณ์แม้จะผนวกรับพระพุทธเจ้าเข้าเป็นอวตารของวิษณุ แต่ก็ไม่ยอมรับพระพุทธศาสนา^{๕๙}

พุทธสมณะ ปฏิเสธระบบทาส-ระบบวรรณะ

“สมณะ” (ศรามาณ) ไม่มีระบบปกครองสมณะในอินเดีย สมณะสัมพันธ์กับจระกหะคือผู้จาริก ผู้จรไปเหมือนปรีชาชก จระกหะมีก่อนยุคพระเวท สมณะ (จระกหะ, จรณะ) เป็นนักคิดอิสระ (free thinkers) สังกัดชุมชนที่ไม่มีวรรณะ (free citizens) สมณะเป็นผู้สร้างสังคมไม่ใช่ผลผลิตสังคม เมื่ออารยันครองอำนาจ สมณะถูกบังคับให้อยู่แบบคนไร้เกียรติ ถูกลดบทบาท สมณะจึงประท้วงชีพด้วยภิกษาจาร สมณะในพระสูตรมี ๔ ประเภท ได้แก่^{๖๐} (๑) ผู้ชนะกิเลสได้ด้วยมรรค ขณะตนเองได้แล้ว (๒) ผู้แสดงมรรคแก่ผู้อื่นแต่ไม่ปฏิบัติเอง (๓) ผู้มีชีวิตในมรรค ดำเนินชีวิตตามมรรค (๔) ผู้ประทุษร้ายมรรค เป็นสมณะเพียงรูปแบบ บทบาทหน้าที่ของสมณะได้รับการยอมรับสมัยพุทธกาล^{๖๑} สมณะของพระพุทธเจ้าประพาศิสม่าเสมอในทางที่ไม่สม่าเสมอ สมณะคือบรรพชิต สถานภาพเป็นครุฐานิยะ ไม่เกี่ยวเกาะตระกูลหรือหมู่คณะ สมณะสมัยก่อนประพาศิอุฏฐาจริยาวัตรเช่นพระรัฐपालเถระ^{๖๒} ที่ชื่อสมณะก็เพราะละความชั่ว กำจัดมลทินภายในตนได้

“พุทธะ” สัมพันธ์กับ “สัจจะ” พุทธะ (สัพพัญญูพุทธะ, ปัจเจกพุทธะ, จตุสัจจพุทธะ, สุตพุทธะ) ชื่อที่ใช้กับมนุษย์หมายถึงพระพุทธเจ้า สัจจะชื่อที่ใช้กับสภาวะ ในฐานะมนุษย์พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ มีบางคนได้เป็นพุทธะ “คำว่าพุทธะนี้ไม่ใช่หมายถึงตัวบุคคล แต่เป็นคำแสดงภาวะอุดมคติของมนุษย์”^{๖๓} พระพุทธเจ้าทรงเป็นสัจวาที เพราะทรงพูดความจริง^{๖๔} ทรงมีสัจนามว่าพุทธะ^{๖๕} พุทธพจน์ (ภาษา) นำไปยังสัจจะ ดังที่เปรียบว่าภาษาเหมือนนิ้วชี้ไปที่ดวงจันทร์ คำสัตย์เป็นวาจาไม่ตาย ธรรมนี้เป็น

^{๕๘} กรุณา กุศลาสัย แปล, **พบถิ่นอินเดีย** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๓.

^{๕๙} L. M. Joshi, *Ibid.*, p. 311.

^{๖๐} ขุ.สุ.อ.(ไทย) ๑/๘๔/๑๖๔.

^{๖๑} S.K. Biswas, *Ibid.*, p. 117.

^{๖๒} ม.ม.ุ.(ไทย) ๑๓/๓๐๐/๓๕๗.

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **จาริกบุญ-จาริกธรรม**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙, หน้า ๓๓๔.

^{๖๔} อวิตถวจนโต สจจวาที (ขุ.สุ.อ. ๑/๕๙/๑๐๙).

^{๖๕} ขุ.สุ.อ.(ไทย) ๒/๑๑๓๙-๔๑/๕๓๑), อัง.ติก.อ.(ไทย) ๓/๕๔/๒๖๐.

ของเก่า^{๖๖} ในโลกนี้ ชื่อว่าสิ่งที่มั่นคงเหมือนสัจจะ ย่อมไม่มี^{๖๗} ในโลกนี้ ชื่อว่าที่พึงเสมอด้วยสัจจะ ย่อมไม่มี^{๖๘} แม้เพียงวาจาสัตย์ยังไม่มี แล้วจะมีธรรมะมาจากไหน^{๖๙} สัจจะเป็นรสดีเลิศกว่ารสทั้งหลาย^{๗๐}

เพราะคำสอนเป็นสัจจะ ตั้งอยู่บนความจริง จึงเป็นเหตุให้พุทธพจน์เป็นเรื่องน่ากลัวสำหรับคนที่สอนปฏิเสธความจริง ดังพุทธพจน์ “มนต์ของพราหมณ์ปกปิดจึงขลัง เปิดเผยไม่ขลัง ธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศ เปิดเผยจึงรุ่งเรือง ปิดบังไว้ไม่รุ่งเรือง”^{๗๑}

พุทธะชื่อที่ใช้เป็นนามบัญญัติ เป็นชื่อโดดเด่น ที่รู้จักทั่วไป ใ้กับบุคคลและกับสภาวะ ตัวอย่าง ได้แก่ “ผู้เห็นธรรม ชื่อว่าเห็นเรตถาคต”^{๗๒} “ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุพบาท ผู้นั้นเห็นธรรม”^{๗๓} “เมื่อไม่เห็นธรรมย่อมไม่เห็นเรา”^{๗๔} คำว่า ธรรม, เรา, ปฏิจจสมุพบาท เป็นภาวะเดียวกัน (ตรงกับกายที่เกิดจากมรรคผลและนิพพาน) พุทธะใ้กับจิตเกือกุศลมีความกรุณา “ผู้พยาบาลเรตถาคตจงพยาบาลภิกษุใ้”^{๗๕} คำว่า เรา กับ ภิกษุใ้เป็นภาวะเดียวกันพระดำรัสเตือนศิษย์นิครนถ์ที่จะนับถือพระรัตนตรัยสะท้อนผู้เป็นพุทธะ “ใคร่ครวญก่อนจึงตัดสินใจ คนมีชื่อเสียงเช่นท่านต้องใคร่ครวญให้รอบคอบก่อน จึงเป็นการดี”^{๗๖} “พุทธะไม่ใช่เทวดา ยักษ์ มาร คนธรรพ์ หรือมนุษย์ ... เกิดโตในโลก ไม่แปดเปื้อนโลกเหมือนดอกบัวไม่แปดเปื้อนน้ำ”^{๗๗}

คำสอนให้คนเป็นสัมมาทิฐิ ให้รู้จักคิด ไม่เปียดเบียน ไม่วิงวอน ซึ่งทวนกระแสวิถีคิดของชาวโลก แยังกับสิ่งที่คู่ขัดแย้งสอน เป็นเหตุให้คู่ขัดแย้งไม่ชอบเสียดว่าพุทธะ เสียดว่าพุทธะแทงไสตประสาทคู่ขัดแย้ง ที่เชื่อปักใจว่าในโลกนี้ไม่มีใครรู้ความจริง สามัญชนยังไม่อาจรู้ความจริง เพราะความจริงถูกปิดด้วยกระแสโลก แต่พุทธะเผยความจริงที่ถูกปิด คู่ขัดแย้งจึงว่าพุทธะชื่อที่หาฟังได้ยาก^{๗๘} เมื่อหา

^{๖๖} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๑๓/๓๑๐.

^{๖๗} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๕/๔๓๑/๓๑๖.

^{๖๘} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๑๐/๕๔๖/๒๒๒.

^{๖๙} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๕/๕๓๗/๔๒๑.

^{๗๐} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๗๓/๘๐.

^{๗๑} อัง.ติก.(ไทย) ๒๐/๑๓๒/๓๘๑.

^{๗๒} ส.น.(ไทย) ๑๓/๘๗/๙๖ “โย ธมมํ ปสสตี, โส มํ ปสสตี : One who sees me sees the truth”

^{๗๓} ม.ม.(ไทย) ๑๒/ ๓๐๖/๓๓๘.

^{๗๔} ขุ.อิติ.(ไทย) ๒๕/๙๒/๔๖๕.

^{๗๕} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

^{๗๖} วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๙๒/๑๑๓.

^{๗๗} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๓๖/๕๙.

^{๗๘} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๘๘/๓๘๒.

ฟังยาก ก็ไม่ต้องกล่าวถึงการเกิดพุทธรูปว่ายากเพียงใด ฉะนั้นอย่ากล่าวว่ามีพุทธรูปเกิดขึ้น^{๗๙} คู่ขัดแย้ง พอได้ยินเสียงว่าพุทธรูป จึงทูลทูลรายเหมือนถูกก้อนเหล็กฟาดศีรษะ เหมือนถูกหลาวแทงช่องหู ชาวภูษะ เป็นพราหมณ์ทั้งหมู่บ้าน ไม่ประสงค์ให้พระพุทธรูปเจ้าเข้าพัก กลัวว่าหากให้พัก ๒-๓ วัน จะสอนเรื่องจริง แก่ชาวบ้าน หากเป็นเช่นนั้นพราหมณ์จะอยู่ไม่ได้^{๘๐} อย่างไรก็ตาม มิใช่พราหมณ์สอนเรื่องเท็จทั้งหมด ที่เป็นจริงก็มีที่นำหัวเราะก็มี (หสิตพยุตตก)

- พราหมณ์

พราหมณ์มีรุ่นเก่ารุ่นใหม่มีหลายระดับ นับถือพระพรหม ชาวโลกเคารพพระพรหม เหล่าสัตว์ เคารพพระพรหม อำนาจพระพรหมยิ่งใหญ่ ฐานะพระพรหมมั่นคง เทียงแท้ ยั่งยืน เป็นไปต่อเนื่อง คงที่ไม่เคลื่อน ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ^{๘๑} ด้วยความเชื่อที่ว่าตนมาจากพระพรหม พราหมณ์จึง สบายอารมณ์บูชาพระพรหม ธรรมของพราหมณ์เกิดจากความศรัทธา ความชอบใจ ฟังตามกันมา ตรึกตามอาการ เข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้^{๘๒}

: พรหมโลกคือจุดหมาย

จุดหมายของพราหมณ์คือพรหมโลก^{๘๓} ที่เชื่อว่าอยู่เหนือโลกมนุษย์ ก้อนศิลาใหญ่ขนาดเรือนยอด ตกจากพรหมโลกวันหนึ่งคืนหนึ่งสิ้นระยะทาง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ใช้เวลา ๔ เดือนจึงถึงพื้น พรหมโลกที่ ต่ำกว่าทุกชั้นอยู่ไกลเช่นนี้^{๘๔} คำสอนพราหมณ์เกี่ยวกับภาวะทิพย์ ได้แก่ สมบัติ อายุ วรรณะ สุข ยศ และ อธิปไตย ที่รองรับผู้จากโลกนี้ไปคือเทวโลกและพรหมโลก การบูชาไฟและสมบัตินำไปสู่ พรหมโลก การบวงสรวงอันนอบน้อมและพิธีกรรมช่วยให้ได้สิ่งที่ประสงค์ ยกย่องการฆ่าสัตว์ (อนนกสหัส- ปาณวรี) ว่าเป็นเทวโองการ ชาวพุทธแย้งว่า การฆ่าสัตว์เพื่อหวังปลดปล่อยให้พ้นผิดเป็นการผูกมัด คนพาลยิ่งกว่าจะช่วยให้พ้นไป อีกทั้งเพิ่มวิธีไม่บริสุทธิ์ด้วยวิธีไม่บริสุทธิ์ เพราะคนเราไม่สามารถลบล้าง ความชั่วด้วยวิธีเพิ่มความชั่ว จะลบล้างได้ก็ด้วยวิธีบริสุทธิ์เท่านั้น พราหมณ์พร่ำสอนให้คนอื่นฆ่าบุตร

^{๗๙} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๑/๑๑๙.

^{๘๐} ขุ.อุ.อ.(แปล) ๖๔/๔๗๐ “พราหมณ์ธมโม ปติฏฐิ น ลภยย”

^{๘๑} ส.ส.อ.(ไทย) ๑/๑๗๕/๒๓๗.

^{๘๒} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๔๒๘/๕๓๘.

^{๘๓} “พราหมณ์นามิ หิ พรหมโลกิ นิฏฐา” จุดหมายของดาบสคืออภัสสรโลก ของปริพาชกคือสุภิกขโลก ของอาชีวกคือสัญญาภิกข (ม.ม.อ.๒/๑๔๑/๓๒๙) “ในกระแสความรู้สึกนึกคิดของชาวพุทธ จะมีจินตนาการแบบ พราหมณ์ปนอยู่ ซึ่งบางเรื่องก็ดี บางเรื่องก็ไม่มีประโยชน์” เขมานันท์, จากตักแต่ผู้เสีย, กรุงเทพมหานคร : บริษัท สภาพบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๑ หน้า ๖๙, Pro.Laxmi Nasrasu มองว่า คติพราหมณ์คือ caste and ceremonialism พุทธคือ Love and Piety

^{๘๔} ส.ส.อ.(ไทย) ๑/๗๔/๓๑๒.

ภรรยาเพื่อไปเทวโลก แต่กลับไม่ฆ่าบุตรภรรยาของตน^{๕๕} ลัทธิพราหมณ์แบ่งคนไว้ ๒ จำพวก พวกที่ครองเรือนทำบุญให้ทานบูชาโยถุ ใช้แรงงาน เช่น ขุดดิน สร้างกำแพง สิ้นชีวิตจะกลับมาเกิดอีก วิถีนี้เป็นปีตฤยาน (Pitryana) อีกพวกหนึ่ง ที่บ้านเรือนทรัพย์สมบัติเข้าป่าบำเพ็ญตบะสิ้นชีพไม่มาเกิดในโลกมนุษย์ ไปเกิดในพรหมโลก วิถีนี้เป็นเทวยาน (Devayana)^{๕๖} หนทางพาไปยังพรหมโลกคือการอยู่บูชาไฟ ปฏิบัติจนได้สมบัติ (๘ ประการ)

ทิพย์สมบัติ

ภาวะอันเป็นทิพย์สัมพันธ์กับเทวดามีอายุยืน เทวดามีหลายระดับชั้น อายุยืนต่างกัน คำเรียกอายุเทวดาคือกัป หมายถึงช่วงอายุเทวดา ต่างกันตามชั้นสมบัติ ได้แก่^{๕๗} (๑) เทวดาชั้นจาตุมหาราช นับอายุแบบมนุษย์ อายุ ๙ ล้านปี (๒) ชั้นดาวดึงส์ อายุ ๓ โกฏิ ๖ ล้านปี (๓) ชั้นยามา อายุ ๑๔ โกฏิ ๔ ล้านปี (๔) ชั้นดุสิต อายุ ๕๗ โกฏิ ๖ ล้านปี (๕) ชั้นนิมมา อายุ ๒๓๐ โกฏิ ๔ ล้านปี (๖) ชั้นปรนิมมิตวสวสตี อายุ ๙๒๑ โกฏิ ๖ ล้านปี

พระพุทธเจ้าก่อนประวัติศาสตร์กับอายุทิพย์

พระพุทธเจ้าองค์อื่นก่อนประวัติศาสตร์ทรงมีชนมายุเหมือนอายุเทวดา การมีอายุยืนหรือการอวยพรให้มีอายุยืนเป็นค่านิยมมาแต่ดึกดำบรรพ์^{๕๘} พราหมณ์แนะนำวิธีเพื่อให้มีอายุยืน ชาวพุทธแม้ยอมรับแต่ปฏิเสธอายุทิพย์ในเทวโลก ที่แม้อายุยืนแต่ก็ไม่สามารถสร้างบารมีเพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้า พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงอยู่ในภพดุสิต ๖๐ ล้านล้านปีกับอีก ๕๗ ปี (เล่าแบบพราหมณ์) พระโคตมโพธิสัตว์บังเกิดในเทวโลกที่มีอายุยืนแต่ไม่สามารถบำเพ็ญบารมีในเทวโลกทรงลี้มพระเนตรกระทำอธิมุตตกิกิริยา คือกลั่นใจตายเพื่อบังเกิดในมนุษย์โลก พระอินทร์จึงแนะนำให้มาบังเกิดสร้างบารมีในโลกมนุษย์ เพราะวาทะโลกไม่สามารถสร้างบารมีได้

ในภัทรกัป พระพุทธบิดาของพระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ เป็นพราหมณ์ในภัทรกัปที่พราหมณ์ครองอำนาจสร้างค่านิยมเชิดชูพระพรหม ใช้สันสกฤตที่เอื้อต่อจินตนาการพรรณนาทิพย์สมบัติ เล่าภพภูมิที่ทั้งน่าพิงพอใจทั้งน่ากลัว ได้แก่ สวรรค์และนรก บรรยายอรรถภาพของมนุษย์

^{๕๕} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๕๔๔/๓๔๔ ; พราหมณ์อยากกินเนื้อจึงให้ฆ่าสัตว์มากๆ “พ่อเอ๋ย เจ้าช่างไม่รู้อะไรเสียเลย ถ้าจักไม่มีอะไรอย่างอื่นขึ้น พวกเราก็จักได้กินปลาและเนื้อมากมาย” ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๕/๔๑๘/๒๗๖.

^{๕๖} V.P.Varma, *Early Buddhism and Its Origin*, (New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1973), p.259 ; คัมภีร์อ้างผู้มาจากพรหมโลก, ไปสู่พรหมโลก, เข้าถึงพรหมโลก, เป็นสหายกับพรหม เพราะสอนตามพราหมณ์ “พรหม” เป็นเพียงคำโฆษณาในโลก (ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๑๗/๓๘๓) พระพุทธศาสนามีสุคติ กับ ทุคติ

^{๕๗} อภิ.วิ.(ไทย) ๓๕/๑๐๒๑/๖๖๙.

^{๕๘} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๑๕๕/๑๘.

ด้วยตัวเลขที่ชื่อว่าใหญ่โต เช่น อัฐภาพพระพรหม ๑๒ โยชน์ พระอินทร์ ๓ คาจ (อายุ ๓ โกฎิ ๖ ล้านปี) จันทเทพบุตร สุริยเทพบุตร ราหู ปลาอานนท์ ครุฑ ใหญ่โตมโหฬารทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าได้รับการ เชิดชูให้เป็นเทพเจ้า (move to divinity) เล่าประวัติชวนให้ติดตามด้วยการอวตารแบบพราหมณ์ ผ่านวรรณกรรมสันสกฤตและบาลี เหตุที่พระพุทธเจ้าองค์อื่นก่อนยุคประวัติศาสตร์มีขณมายุ์นับหมื่นปี จึงไม่แปลกอะไร เล่าอย่างพราหมณ์ แต่ว่าแทรกสัจธรรมลงในพุทธประวัติ แก่นคำสอนที่ไม่เหมือนลัทธิอื่นใด ผู้มีอุปนิสัยจะรู้จะเข้าใจ ใครปฏิบัติจะได้รับผล จะได้เป็นทายาทโดยไม่ต้องวิงวอน เพราะไม่มี อำนาจวิเศษจากภายนอกมาช่วย

ขณมายุ์ของพระพุทธเจ้าองค์อื่นก่อนยุคประวัติศาสตร์เล่าอย่างที่พราหมณ์เล่าบรรยายเทวดา

ในภัทรกัป พระกกุสันธะทรงมีขณมายุ์ ๔ หมื่นปี พระโกนาคมะทรงมีขณมายุ์ ๓ หมื่นปี พระกัสสปะทรงมีขณมายุ์ ๒ หมื่นปี พระโคตมพุทธเจ้าผู้เกิดในประวัติศาสตร์ มีข้อมูลหลักฐาน ทรงมี ขณมายุ์ตามประวัติศาสตร์ ไม่ใช่ขณมายุ์นับหมื่นปีเหมือนกับพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ

จำนวนตัวเลขนับหมื่น นับแสน นับล้าน นับโกฎิ หรือมากมายนับไม่ถ้วน มีผลต่อศรัทธา จึงพบ จำนวนมนุสย์ อมนุษย์ ผู้แวดล้อม หนทางไกลแสนไกล เล่าบรรยายด้วยตัวเลขจำนวนมาก ก็เพื่อสร้าง แรงจูงใจ สร้างศรัทธา ผู้แต่งไม่ได้แต่งเพื่อให้ใครไปพิสูจน์แต่แต่งให้เกิดความศรัทธา

สรุป

วรรณกรรมเป็นแหล่งสะสมวัฒนธรรมทั้งสะท้อนวัฒนธรรม มีเป้าหมายตามเจตนาของผู้แต่ง ในวรรณกรรมของชาวพุทธสัญลักษณ์เช่นพระพุทธรูป พระพุทธบาท ธรรมจักร ถูกสร้างเป็นปรัมปราคติ เป็นเครื่องหมายที่นำไปสู่สิ่งเหนือขึ้นไป กรณีพระพุทธรูป(ปาง)นาคปรก ไม่มีใครเห็นเมื่อพญานาค แผ่พังพาน เล่าตามโวหารพระไตรปิฎก หากไม่มีคำอธิบายยังเป็นปริศนาความศักดิ์สิทธิ์ ที่อธิบายได้ มาจากข้อมูล ไม่ใช่ทำเพื่อลดความศักดิ์สิทธิ์ สมมุติว่าถ้าไม่นำเรื่องศาสนาเข้ามาปน เรื่องนี้คงสูญญ ์ไปนานแล้ว ภาพจำสืบมาทุกวันนี้เพราะเรื่องศาสนา ถ้าไม่มีภาพให้จดจำ การสอบสวนค้นคว้าจะลำบาก มากกว่านี้ นอกจากภาพนาคราชไม่มีใครเคยเห็นพระพุทธเจ้า มุจลินท์นาคราชและภาพนาคราช คือ ูใหญ่^{๔๙} เคลื่อนไหวตามคำผู้เล่าเรื่อง สัญลักษณ์นาคปรก ูใหญ่พิทักษ์ปกป้องพระพุทธเจ้า เรื่องนี้ เต็มไปด้วยความหมาย ผู้รับรู้ตีความต้องอยู่ในวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งกำเนิด มีรหัสอะไรหรือไม่ ไม่ใช่ ปัญหา การกราบไหว้บูชาสัญลักษณ์ก็ไม่มีปัญหาอะไร ถ้าจะมีก็อยู่ที่ผู้กราบไหว้ ไม่ใช่ที่สัญลักษณ์

^{๔๙} “สงกรานต์ปีนี้นาคให้น้ำก็ตัว” ตอกย้ำว่า นาคคือ ูใหญ่

พระพุทธรูปปางนาคปรก วิเคราะห์ข้อมูลและหลักฐาน เป็นช่วงที่นักประวัติศาสตร์อินเดีย มองว่ามหายานเข้ามาปกป้องเรือที่กำลังอัปปางให้ผ่านมรสุม ที่ไม่ใช่คนอินเดียเช่น ฮอบกินมองว่า ยุคนั้น คือ critical period นาคามูระมองว่า คือ a crucial era คุณะรัตน์ วนะโปเกมองว่า คือ crisis in the reign จากคำถามที่ว่า “บรรดาพราหมณ์ผู้ได้ไตรเพท มีสักคนหนึ่งไหมที่เคยเห็นพรหมพองจะ อ่างเป็นพยานได้” สะท้อนเหตุที่พระพุทธรูปปางนาคปรกไม่สามารถตั้งมั่นในแดนพุทธภูมิ เรื่องนี้ไม่พ้นจากที่ เรียกว่า Ethnocentrism ในปัจจุบันบุคคลสำคัญเช่น อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ และ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ ยอมรับพระพุทธรูปปางนาคปรกที่มีคำสอนไม่ขัดแย้งโลกยุคใหม่ ความจริงใครจะชื่นชมหรือไม่ สิ่งที่พระพุทธรูปปางนาคปรกสอนคงเป็นอยู่เช่นนั้น แต่หากมีผู้ที่สังคมนิยมรับเอ่ยถึงจะยิ่งตื่นเต้น ทั้ง ๆ ที่ไม่เคย (มีใคร) เห็น พระพุทธรูปปางนาคปรกเป็นอย่างไร แต่เมื่อคนมีชื่อเสียงยืนยันก็ยินดี เรื่องนี้ในสังคมไทยอาจเป็นจุดขาย ไปก็เป็นได้ ในยุคที่ข้อมูลท่วมท้นบดบังจนกลายเป็นอุปสรรค ลำพังพระพุทธรูปปางนาคปรกมีคำสอนให้ ศึกษาแล้ว หากมีพระพุทธรูปปางนาคปรกอื่น คงสับสน แต่ไม่ว่าจะมีกี่องค์ ทุกองค์ทรงสอนไตรลักษณ์ เรื่องที่ อยู่บนฐานชีวิตที่ต้องรู้เข้าใจ ไม่มีอะไรเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยสิ่งอื่น ทรงแจ่มแจ้งคำสอนชี้ทางช่วยให้ ชาวพุทธมีหลักคิด ถ้าไม่มีหลักคิดไม่รู้เริ่มตรงไหนนอกจากเดาสุ่มกันไป สภาพแวดล้อมทุกวันนี้ทำให้ต้อง ศึกษาตีความ แล้วจะพบคำสอนที่ไม่เคยมีใครสอนและสอนไม่เหมือนลัทธิใด คนที่มีอุปนิสัย มีสำนึก รู้จักปรับตัว รู้จักเลือกสิ่งมีประโยชน์จะได้รับผลคำสอนนั้น

บรรณานุกรม

- กรรณา กุศลลาสัย แปล. **พบถิ่นอินเดีย** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **จาริกบุญ-จาริกธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา, ๒๕๓๙.
- _____ . **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา, ๒๕๕๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.
- Bhattachari, Sukumari. **Buddhist Hybrid Sanskrit Literature**. Calcutta : The Asiatic Society, 1992.
- Biswas, S.K. **Buddhism the religion of Mohenjodaro & Harappa Cities**. Calcutta : Sikha Biswas, 1999.

Campbell, Joseph. **Myth and Symbols in Indian Art and Civilization**. Varanasi : Motilal Banarasidass, 1990.

Mehta, R. N. **Pre-Buddhistic India**, Delhi : Anmol Publications, 1985.

Varma, V. P. **Early Buddhism and Its Origin**. New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1973.

Wilson Ed., **Sacred Books of the East**. New Delhi : Asian Educational Services, 1978.